

УДК 82
ББК 83.3 (2) 7

**БАЪЗЕ МУАММОҶОИ НАҚДИ АДАБИЁТИ
НАВИ ТОҶИК ДАР СОЛҶОИ 20-УМИ АСРИ
XX (Тафсири як мақолаи Шарифҷон
Ҳусейнзода дар маҷаллаи «Раҳбари дониш»)**

Саидхоҷаева Маликахон Алиевна,
унвонҷӯи кафедраи журналистика
ва назарияи тарҷумаи ДДХ ба
номи акад. Б. Гафуров
(Тоҷикистон, Хучанд)

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ КРИТИКИ НОВОЙ
ТАДЖИКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ДВАДЦАТЫХ
ГОДОВ XX ВЕКА (Комментарий к одной
статье Шарифджона Хусейн-заде в журнале
“Рахбари дониш”)**

**Саидходжаева Маликахон
Алиевна,** соискатель кафедры
журналистики и теории перевода
ХГУ им. акад. Б.Гафурова
(Таджикистан, Худжанд)

**SOME PROBLEMS OF CRITICISM IN
REFERENCE TO NEW TAJIK LITERATURE OF
THE 20-IES OF THE XX-TH CENTURY
[Commentary to one Article by Sharifjon
Khuseynzade in the Journal “Rahbary Donish”
(Guide to Knowledge)]**

Saidkhodjaeva Malikahon Aliyevna,
claimant for candidate degree of the
department of journalism and
translation theory under Khujand
State University named after
academician B. Gafurov
(Tajikistan, Khujand
E-MAIL: malikakhon-5@mail.ru)

Вожаҳои калидӣ: таърихи адабиёти муосири тоҷик, нақди адабӣ, нақди адабиёти нави тоҷик, маҷаллаи “Раҳбари дониш”, Шарифҷон Ҳусейнзода, Абдурауф Фитрат

Дар мақола мақоми аввалин навиштаҳои маҷаллаи “Раҳбари дониш” дар боби таҳлилу баррасии масъалаҳои адабиёти навини тоҷик, танқиди ҷараёни ҷадидия ва пешвоёни он, амсоли «намояндаи пурзӯри ҷадидон ва адиби мумтози адабиёти он давр» Абдурауфи Фитрат ва асарҳои «Сайёҳи ҳиндӣ» ва «Мунозара» мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Ба силсилаи мақолаҳои адабиётшиноси тоҷик Шарифҷон Ҳусейнзода “Мубориза дар ҷабҳаи адабиёти тоҷик ки дар раванди фаҳмиши моҳияти табаддулоти инқилобии оғози асри XX ва нақши он дар таърихи халқи тоҷик ва адабиёти он арзиши муайян дорад, диққати махсус дода шудааст. Қайд гардидааст, ки дар навиштаи Ҳусейнзода масъалаи пайдоиши ва моҳияти иҷтимоии ҷадидизм дар даҳсолаҳои аввали садаи XX, содаю дастраси омма қардани забони тоҷикӣ, омӯзиши забони русӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Дар баробари ин муаллиф дастовардҳои заъфи асарҳои адабии Фитрат, Айни, Бехбудӣ, Азизӣ ва дигаронро аз нигоҳи аввалин навиштаҳои маҷалла мавриди гуфтугӯ қарор додааст.

Ключевые слова: современная таджикская литература, литературная критика, критика новой таджикской литературы, журнал “Рахбари дониш”, Шарифҷон Хусейн-заде, Абдурауф Фитрат

В статье выявляется ценность первых статей журнала “Рахбари дониш”, посвященных анализу проблем новой таджикской литературы, критике джадидизма и его лидеров, в частности Абдурауфа Фитрата, и его произведений “Индийский путешественник” и “Полемика”. Особое внимание уделяется циклу статей известного литературоведа Шарифҷона Хусейн-заде “Борьба на фронте таджикской литературы”, обладающему определенным значением при осознании сущности революционных преобразований начала XX века и раскрытии их роли в судьбе таджикского народа и таджикской литературы. Отмечается, что в статье остро поставлены проблемы возникновения и социальной сущности джадидизма в первые десятилетия XX столетия, проблемы общедоступности и упрощения таджикского языка, изучения русского языка. Проведен анализ достижений и улучшения литературных произведений Фитрата, Айна, Бехбуди, Азизи и других писателей на основе первых публикаций журнала “Рахбари дониш”.

Key words: modern Tajik literature, literary criticism, criticism of new Tajik literature, journal “Rahbary Donish”, Sharifjon Khuseynzade, Abdurauf Fitrat.

The article dwells on the value of the first articles of “**Rahbary Donish**” journal devoted to the analysis of the problems beset with the new Tajik literature, to criticism of **djadidism** and its leaders, Abdurauf Fitrat and his works “The Indian Traveller” and “Polemics”, in particular. Special attention is paid to the cycle of articles “Struggle at the Front of Tajik Literature” belonging to well-known literary critic Sharif Khusein-zade; the work possessing certain significance by realization of the essence of the revolutionary transformations happened at the beginning of the XX-th century and disclosure of their role in the destiny of the Tajik nation and Tajik literature. It is underscored that the problems of **djadidism**, its rise and social gyst in the first decades of the XX -th century, those ones of general availability and simplification of the Tajik language, Russian language studies are put burningly. The author conducted an analysis of the improvements of literary productions achieved by Fitrat, Aini, Behbudi, Azizi and others on the basis of the first publications of “Rahbary Donish”.

Яке аз падидаҳои муҳими давраи шӯравӣ ривочу равнақи адабиёти «шаклан миллӣ ва мазмунан сотсиалистӣ» мебошад. Нақди адабии тоҷик дар замони шӯравӣ марҳалаи муҳиму хассос ва сарнавиштсозеро паси сар қарда, хусусан солҳои 20-уми асри ХХ аз нигоҳи таърихи ташаккули худ саҳифаҳои ҷолибе дорад. Дар мақола таҷассуми масоили мубрами танқиди адабӣ бо таърихи маводи маҷаллаи илмиву адабии «Раҳбари дониш» мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар ин маҷалла бисёр муаммои мубрами танқидӣ ҷой дода шуда, таҳқиқу таҳлили он барои муайян кардани заминаҳои шаклгирии танқиди адабӣ дар замони нав муфиданд (аз ҷумла ниг.: 1; 2; 3).

Бахше аз матолиби маҷалла ба масоили умда ва мубрами таърихи адабиёт ва симоҳои барҷастаи адабиёти гузаштаи тоҷик ихтисос дорад. Дар ин замина маводи ҳаҷман қалон мақолаи олими озарбойҷонӣ Мирзо Мӯҳсини Иброҳимӣ мебошад, ки бо номи «Аз таърихи адабиёти форс» дар панҷ шумораи маҷалла ба таърихи расидааст (1928, №№1-2, 3, 4-5, 6, 7). Дар баробари ин, навиштаҳои Баҳриддин Азизӣ «Тарҷумаи

холи яке аз адибаи озодихох (Махастӣ)» (1927, №1), мақолаҳои профессор Абдурауфи Фитрат «Сайфи Исфарангӣ» (1928, №3) ва «Луғати Ҳофизи Ҷаҳӣ» (1928, №1-2), пажӯҳиши олими озарбойҷонӣ Мираббос Боғиров «Шоира Меҳастӣ аз шаҳри Хучанд аст ё аз вилояти Ганча?» (1929, №4), тақризи Чалолиддини Икром «Назаре ба «Намунаи адабиёти тоҷик» (1929, №12), мақолаи мачхулмуаллифи «Таърихи «Тухфат-ул-ғариб» (1928, №6)-ро метавон ёдоварӣ кард.

Гузориши масъалаҳои мубрами назарии адабиёт ва танқиди адабӣ, шинохти адабиёти нав, мақоми адибон ва махсусияти осори адабии онҳо дар маҷалла дар робита ба дигаргуниҳои замон ва дастурҳои расмӣ ғоявию эстетикӣ сураат гирифта, дар ин замина мақолаҳои муаллифи мустаоримзо М. С. (Собит Маннофзода) «Инқилоби адабӣ» (1927, №2), «Порчаҳои адабии мо» (1928, №1-2), тавзеҳномаи Чалолиддин Икромӣ «Ҷавоб ва эзоҳ» (1928, №3), тақризи муаллифи мустаоримзо Р. М. (Раҳим Ҳошим) «Якумин қиссаи инқилобии тоҷик «Одина», асари С. Айни» (1928, №6), мақолаҳои Мирзо Мӯҳсини Иброҳимӣ «Адабиёт ва санъат дар партави марксизм» (1928, №№8, 11-12), мақолаҳои танқидии Сотим Улуғзода «Як нигоҳ ба насли тоҷикӣ «Латофатой фиреб хӯрд» (1930, №1) ва Пирмуҳаммадзода Дехотӣ «Адабиётмонро ба омма наздик кунем!» (1930, №2), Шарифҷон Ҳусейнзода «Мубориза дар ҷабҳаи адабиёти тоҷик» (1930, №№4-5, 6), Б. Аълозода «Порчаҳои адабии навқаламони тоҷик» (1930, №6) ҷой дода ва баррасӣ шудаанд. Ин мадорик дар бораи вазъи нақди адабӣ дар солҳои 20-30-юми асри ХХ иттилои фаровонро дар бар дорад. Дар силсилаи тадқиқоти олимони маъруфи шӯравӣ С. Табаров, М. Шакурӣ, А. Сайфуллоев, Ҷ. Бақозода, муҳаққиқони давраи истиқлол М. Раҷабӣ, А. Набиев, М. Абдулло, А. Маҳмадаминов, Ҷ. Ҳамроев, С. Аъзамзод ва дигарон дар ин замина мулоҳизоти ҷолибе баён шудаанд. Ба назари мо анъанаи нақди адабӣ дар ин замон дар робита ба таърихи пайдоиш ва фаъолияти маҷаллаи «Раҳбари дониш» хеле кам ба доираи васеи тадқиқ ворид шудаанд.

Дар байни ин тадқиқот силсиламақолаи мунаққид ва адабиётшинос Шарифҷон Ҳусейнзода «Мубориза дар ҷабҳаи адабиёти тоҷик» дар ҳалқаи фаҳмиши моҳияти табадулоти инқилобии оғози асри ХХ ва нақши он дар таърихи халқи тоҷик ва адабиёти он арзиши муайян дорад. Дар он доир ба тағйироти адабӣ ва дигар шудани моҳияти адабиёт дар робита ба дигаргуниҳои иҷтимоии замон, табдили адабиёт ва аз таъсири кӯҳнагӣ раҳо шудани он аз ҷиҳати мундариҷа ва ҷиҳати шакли сифат суҳан рафтааст.

Адабиётшинос Маъруфи Раҷабӣ, ки тадқиқоти марбут ба «Таърихи танқид ва адабиётшиносӣ»-и ӯ бештар оҳанги инқори дастовардҳои адабӣ ва интиқодии солҳои 20-50-умро дорад, ба мақолаи мазкури Ш. Ҳусейнзода баҳои муносиб дода, диққати аҳли тадқиқро ба ҷиҳатҳои ҷолиби он кашадааст (5, 23).

Адабиётшинос Ҷ. Ҳамроев низ мақолаи мазкурро аз лиҳози таъсири ҳаводиси айём дар заъфи нақд муҳим арзёбӣ кардааст. Ш. Ҳусейнзода сабаби асосии заъфи нақди ин давраро дар ноқомии аҳли ҳунар медонад, Ҷ. Ҳамроев аз ин ба хулоса мерасад, ки «ноқомӣ ва риёкориву зӯроварии сиёсати замон боиси дар афкори адабиву танқидӣ ривоч ёфтани харҷу марҷи ғоявӣ, ҳунари ва касбӣ гардид, ки ғоҷаи зиндагӣ, инқирози ҳуввияти инсонии бисёре аз қатор ба ҳамин вобаста аст» (7, 356).

Дар силсиламақолаи Ш. Ҳусейнзода як силсила масъалаҳои таърихи адабиёти тоҷик дар аҳди охир ва муаммоҳои мубрами он мавриди гуфтугӯ қарор гирифтааст. Яке аз масъалаҳои умда намоён қардани мавқеи таърихи адабиёти кӯҳна ва нав,

«силсилаи адабиёти гузашта ва давоми он» ба шумор омадани адабиёти аҳди нав мебошад. Муаллиф ба ин нукта диққати хонандаро равона кардааст, ки савияи «адибони нав» аз назари ҳунар паст будааст, яъне нуктае таъкид мегардад, ки адабиёти гузашта аз мавқеи ҳунари қойгоҳи баланд доштааст. Бо вучуди ин, ба насли замони дигаргуниҳои инқилобии шӯравӣ ин нукта бозгӯ шудааст, ки дар адабиёти гузашта ба сифати адабиёти «буржуазӣ» «мероси адабии аз ҷиҳати санъат пухта кор карда тайёр нашудагӣ боқӣ мондааст...». Ин гуна ихтилофи назарҳо дар нақди ин давра зиёд аст. Мақсади муаллиф низ ҳаллу фасли ин масъалаи муҳими таърихи адабиёт мебошад.

Арзиши аслии мақола назар ба мақолаҳои дигар дар он аст, ки мисли дигар муддаиён байни адабиёти нав ва кӯҳна тафовут гузошта нашудааст. Ин нуктаро муҳаққиқи бориксанҷ М. Раҷабӣ низ қайд кардааст. Муаллиф зимни таъкиди силсилаи адабиёти гузашта будани адабиёти имрӯза таъкид мекунад, ки «барои муайян кардани башараи адабиёти худ, албатта, гузаштаро низ аз хотир фаромӯш кардан мумкин нест. Ба воситаи омӯхтани ҳодисоти адабии гузаштаву ҳозира барои корҳои ояндаи худамон якҷанд пирспиктивҳоро кашада, рафтнамон лозим меояд. Бинобар ин, аввал гузаштаро ба таври муҳтасар аз ҷаҳати гузаронем, албатта бефоида нахоҳад буд» (8, 27).

Моҳиятан таҳлили ҷанбаи мафкуравии адабиёт бозгӯи вазъи сиёсату иҷтимоӣ ва иқтисодиро талаб мекунад. Аз ин рӯ, дар ин маврид моҳияти забткории истеъморгарон дар он давра мағзи ҷанбаи мафкуравии ақидаи муаллифонро бозгӯ мекунад. Ба ин масъала Ш. Ҳусейнзода низ равшанӣ андохтааст. Ба ин муносибат дар бозгӯи заминаҳои сиёсату иҷтимоӣ ва иқтисодии забти Осиеи Миёна аз ҷониби Русия диққати хонандаро як нукта бештар ҷалб мекунад. Аз гузориш маълум мегардад, ки сабаби тавачҷӯҳи Русия ба Осиеи Миёна ба бӯҳрони пахта дар Амрико вобаста будааст: «Бӯҳрони пахта, ки дар натиҷаи ҷангҳои ҳамватанӣ дар соли 1860 дар Амрико шуда буд, тамаи буржуазии Русияро назар ба пештара зиёдтар кард. Зеро ки барои онҳо Осиеи Миёна ягона манбаи ҳосилхези пахта шуда монданаҳ лозим буд: бинобар ин, дар фикри онҳо зарурияти ба зудӣ забт намудани ин кишвар зоида мешуд. Мана ин вазъият, ин хусусиятҳои табиӣи Осиеи Миёна барои ба дастӣ дигарон як мустамлика шуда мондани вай сабаби бузург мешавад» (8, 27).

Нуктаи дигари муҳим дар мақола бозгӯи ҷараёни адабии ибтидоӣ асри XX – ҷадидизм мебошад, ки ба мақоми он ҳамчун ташвиқгари мафкураи боёну сарватмандон – маорифпарварон, шоирон, адибон ва рӯҳониён тавачҷӯҳ шуда, аз талаботи ғоявии замон ба ҷараёни мазкур сарчашма мегирад. Адабиётшиноси фақид Атахон Сайфуллоев бо таъкиди иттилооти профессор Расул Ҳодизода ба ин ақида аст, ки «дар адабиёти илмӣ ва сиёсӣ истилоҳи «ҷадидизм»-ро... нахустин маротиба Файзулло Ҳоҷаев дар асари «Оид ба таърихи инқилоби Бухоро» дохил карда буд» (6, 90). Аз ин мулоҳиза муҳаққиқ ба ҷунин хулоса расидааст, ки аз асари мазкури Ф. Ҳоҷаев сиёҳ кардану баҳои манфӣ додан ба ҷараёни ҷадидия оғоз ёфт ва минбаъд дар дигар тадқиқот вусъат пайдо кард (6, 90). Аз ҷумла, дар мақолаи Ш. Ҳусейнзода низ ҷадидизм ҳамчун ҷараёни манфӣ арзёбӣ шуда, намояндагони он ҳамчун баёнгарии ақоиди ҷадидия арзёбӣ шудаанд. Ў ба саволи «ҷадидон кӣҳо будаанд?» ҷунин посух додааст: «Ҷадидон намояндаи буржуазии саноати майда ва миёна мебошанд. Онҳо орзуманди тараққиёти боёни миллӣ ва пайдоиши бонкҳои миллӣ буданд. Пеш аз инқилоби соли 1905 мафкураи ҷадидизм ба паҳн шудан сар кард. Боёни миллӣ ба

сари ин ҳаракат истода, рули роҳбариро иҷро менамоянд. Идиюлогуюи боёни миллӣ гул-гул шукуфта, зиёиён маъмурони тоҷикро ба зери таъсири худ мебароранд» (8, 28).

Ин мақола аз нахустин таълифоти илмӣ дар боби танқиди ҷараёни ҷадидия ва пешвоёни он, амсоли «намоёндаи пурзӯри ҷадидон ва адиби мумтози адабиёти он давр» Абдурауфи Фитрат ба шумор рафта, дар он ба асарҳои «Сайёҳи хиндӣ» ва «Мунозара» баҳо дода шудааст, ки боиси ба вучуд омадани гуфтугузори зиёд шудаанд. Муаллиф хусусияти характерноки ин асарҳоро дар ошкор шудани асли табиати муллоён, амирон, амалдорон ва муборизаи байни боёни миллӣ, «ҷадидон» ва рӯҳониёни муфтхӯр дидааст.

Мундариҷаи фароғири адабиёти ҷадидӣ – муборизаи ҷадидон ва рӯҳониён, танқиди дунёи кӯҳна ва кӯҳнапарастон, ифтиҳои мактабҳои нав, ба низом даровардани идеологияи миллӣ, таҳсили занону духтарон, мубориза дар роҳи ислоҳи ҳаёти оилавӣ ва ғайра барои интиқоди расмии ин ҷараён дар доираҳои илмҳои ҷомеашиносӣ замина фароҳам овард. Ба андешаи Ш. Хусейнзода сарчашмаи асосии шаклгирии ҷараёни ҷадидӣ тамоюли ислоҳотгарӣ дар кишварҳои Туркияву Эрон ба шумор меравад: «Дар Туркия ва Эрон ба вучуд омадани реформачигии тоза, яъне ҳаракати иҷтимоӣ-фикрӣ ба мафкураи буржуазии тоҷик таъсир накарда намонд (Фитрат мисоли ҳақиқии он мебошад)» (8, 28).

Иқомати Фитрат дар Истамбул, тараққии афкори иҷтимоӣ, таъсири адабиёти ҷадидии туркӣ ва ғояҳои маорифпарварони туркӣ Номик Камол ва Шаҳобиддин ба тафаккури Абдурауфи Фитрат симои ўро ҳамчун «идеюлоги пурзӯр ва роҳбари буржуазии тоҷик» намоён карда, «Роҳбари наҷот» ва «Оила» меваи ғояҳои маорифпарварии туркӣ муаррифӣ шудааст. Бо вучуди ин аҳамияти иҷтимоии ин асарҳо хеле равшан таъкид мегардад. «Дар ҳар асараш ҳам ҷиҳатҳои иҷтимоӣ-ахлоқӣ хеле бақувват мебошад. Махсусан, «Роҳбари наҷот» як китоби иҷтимоӣ, ахлоқӣ ва фалсафӣ аст, ки Фитрат ба ин восита ба халқ зурурати ислоҳоти иҷтимоӣ-оммавиरो фаҳмонидан мехоҳад ва ба воситаи ин роҳҳо дар миёни халқ таъсироти худро зудтар паҳн карданӣ мешавад» (8, 28). Аммо, ин нукта интиқод мешавад, ки «дар таърихи адабиёти тоҷик Фитрат муаллим ва омӯзонандаи ахлоқи буржуазӣ ҳисоб меёбад» (8, 28). «Дар наср забони оммафаҳми тоҷикиро кор фармуда, вале дар назм тарзу услуби маҳин ва зебои адабиёти саройро ба кор даровард» навиштани муаллиф ҳам асосан оҳанги интиқодӣ дорад.

Дар ин давра ба таърих ва моҳияти иҷтимоии ҳаракати ҷадидӣ дар даҳсолаи аввали асри ХХ аз лиҳози паҳид овардани забони оммафаҳм ва ба халқ наздик, устувор кардани мақоми дин ва омӯзиши забони русӣ ҳамчун «моментҳои характернок» таваҷҷӯҳ шудааст.

Замона ба эҷодиёти намоёндагони тараққипарвари ҷадидӣ дар роҳи ислоҳоти динӣ Аҷзӣ, Васлӣ, Айнӣ, Асирӣ ва дигарон ҳамчун воситаи афзоиши қувваҳои адабӣ ва рӯҳи динӣ-миллӣ назар карда, муборизаи онро муборизаи адабӣ ва илмӣ ба шумор овардааст. Аз ин нуктаи назар ба ҷойгоҳи Сиддиқии Аҷзӣ чун адиби ратсионалист ва сентименталист, ба мақоми Маҳмудхоҷаи Бехбудӣ паҳнкунандаи мафкураи ҷадидӣ баҳо дода шудааст, ки адабиёти нафисаро барои паҳн кардани афкори ҷадидӣ ба кор мебардаанд.

Забони асарҳои Айнӣ дар баробари осори Фитрат ҳамчун намунаи «забони нимэронӣ» ва забони адибоне чун Бехбудӣ, Аҷзӣ, Сарвар ва дигарон ба сифати «забони оммафаҳми сода», забони ба халқ наздик, ки «таҳкурсии забони адабии тоҷикианд», баҳо гирифтааст.

Бо вучуди ин, мулоҳизаҳо дар бораи ду шахсияти маъруфи адабӣ – яке «нависандаи пурҳарорат, устои суҳан, ватанпарвар ва румонтик» Фитрат, дигаре «дӯст ва ғамхори миллат, ротсиуолист ва риёлист» Айнӣ хеле ҷолибанд. Дар ин ҷашмандоз Фитрат ҳамчун нависандаи ҷадид интиқод шуда бошад ҳам, аммо идомаи фаъолияти адабиаш баҳои муносиб гирифтааст. Арзёбии муаллиф дар бораи ин ки Фитрат оғозгари адабиёти насри ва румонтикий тоҷик аст, аз мулоҳизаҳои устод С. Айнӣ дар «Намунаи адабиёти тоҷик» сарчашма гирифтааст.

Медонем, ки адабиёти солҳои 1920-1924/25-ро муҳаққиқон давраи сукути адабӣ донистаанд. Ба таъбири Ш. Ҳусейнзода «дар ин давр на як асари адабӣ ва на ягон шеърро мушоҳида намекунем. Қувваҳои адабӣ ба кучо несту нобуд шуда рафта барин буданд. Ин даври таваққуфи ҳаёти адабии худамонро даври бӯҳрон (кризис) номида, мӯҳр пахш намоем, хато нахоҳем кард» (9, 19). Дар зикри моҳияти ин бӯҳрон сабабҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва таърихӣ, ҷангҳои ҳамватании пурдаҳшати солҳои 1914-1918 ва кофӣ набудани раҳбариву назорат аз болои тараққӣ ва инкишофи адабиёти тоҷик то ба вучуд омадани тақсмоти миллии Осиёи Миёна ба сифати далел хизмат кардаанд.

Аз сабаби он ки дар ин давра соҳибони ҳақиқии адабиёти нав аз миёни фарзандони деҳқон ва коргар баромадаанд, сатҳи баҳо додан ба эҷодиёти онҳо низ вобаста ба кайфияти ҳоли адибони коргар ё адибони деҳқон мувофиқ шудааст. Масалан, моҳияти эҷоди бадеии Б. Азизӣ бо назардошти рӯҳияи замон ва талаботи мафкуравии давра чунин баррасӣ шудааст: «Вай бо навиштани якчанд ҳикояи худ мехоҳад, ки ҳаёти кишлоқ – зиндагонии деҳқонро дононад. Ҳикояҳои охирини вай «Бузкашӣ» ва «Бедонабозӣ» ба ин мисол шуда метавонанд. Азизӣ чи аз ҷиҳати рӯҳзаваҷ ва чи аз хусусияти мафкура ба рӯҳи деҳқон наздик аст. Вай баҳри ҷиҳе бо назари фардии тоҷики деҳқон нигоҳ карда, баҳо медиҳад (ҳикояи «Бузкашӣ»). Ба тасвир кардани заваҷ, ҳаяҷону орзуҳои деҳқон хеле муваффақ шудааст. Дар баъзе ҷойҳои ҳикояҳои худ ба ҷойи боқимондаҳои фиюдолизм ҳозир ба кишлоқ даромада мондагӣ аз фурмаҳои сӯсиёлистӣ, троктур, колхуз, совхуз барин чанд қалимаҳо аст. Ин ҳам як муваффақияти он мебошад, аз ин ҳол ғайри бурдан лозим. Ё дар миқёси кишлоқ ба ҷои омочи кӯҳна ҷойгир шудани троктур, паҳн шудани колхуз ва совхузҳо ба ҷойҳои сурх ва ба шӯроҳои ҷамоа як назар бурдааст, ки ин тамоман бо рӯҳи деҳқон фаҳмидану фикр кардан аст» (9, 20).

Дар баробари ин, ноқид ба эроди нуқси кори Б. Азизӣ пардохта, ӯро ба он интиқод мекунад, ки ӯ «ба воситаи ҳикояҳои худ муборазии синфӣ харрӯзаро, ки дар кишлоқҳо мавҷуд аст, инъикос намекунонад. Вай муборазии камбағалони кишлоқ бо амалдорони кӯҳна ва муфтхӯронро нишон намедиҳад, масалан, як деҳқони камбағал ба таҳти таъсир ва дурӯғҳои «қали замон» меафтад, дурӯғҳои вай боиси паст шудани хоҷагиаш мешавад, ки охир амлоқаш ҳам аз даст меравад. Дар ин ҷо дар кишлоқ будагӣ рул ва аҳамияти фирқа ва шӯроро нишон надода, ба ҳамон қаноат карда мемонад. Ин аз нуқсонҳои бузургии асарҳои Азизӣ мебошад. Азизӣ бо ин ҳикояҳои худ нишон дод, ки нуқтаҳои муҳими ҳаёти кишлоқ, деҳқонро тасвир карда натавонистааст» (9, 20).

Мунаққид бо рӯҷӯ ба назарияи замон ба адиб маром ва роҳи эҷоди адабии фирқавиро нишон дода, гуфтани мешавад, ки «бо табдил шудани зиндагӣ, тағйир ёфтани дунёи беруна идрок, эҷод ва мундариҷаи нависанда ҳам бояд табдил ёбад. Хусусияти фикр кардани Азизӣ фақат аз зиндагӣ, мундариҷа ва мотивҳои

конкритро гирифтааст. Албатта Азизӣ бо инҳо бояд қаноат накунад. Ӯ бояд фаромӯш накунад, ки зиндагӣ табдил ёфта, бо мундариҷаву мотериёлҳои нав обёрӣ шуда истодааст. Мана ин моментҳо ҳанӯз дар эҷодчигии ӯ мавҷуд нест» (9, 20).

Умуман, эҷоди адабии Б. Азизӣ дар он марҳалаи таърихи адабиёт, мақоми ӯ дар ташаккули насру назм ва муносибати мухталифи нақди адабӣ ба эҷодиёти ӯ мавзӯи доманадорест, ки имкон дорад дар ин замина қорҳои назаррас анҷом дода шавад. Ин бардошт дар мавриди ӯ ҷолиб аст, ки дар он марҳала ӯ «як намунаи типичнии адабиёти навзоди деҳқонии мо» шинохта шудааст. Мунаққид ба ин нуктаи характернок ва муҳим диққат медиҳад, ки эҷодиёти ӯ аз адибони дигар бо содагии услуб ва забон тафовути ҷашмрасе дорад. «Аз ин ҷиҳат миёни шоирони дигари мо ӯ сазовори таъриф аст. Азизӣ бо ин фаъолияти худ бар зидди зеҳният ва забони нимэронӣ шудаи мо ҷиҳод эълон кардагӣ як нависанда аст: муваффақияти бузурги Азизӣ ҳам дар ҳамин ҷо мебошад».

Мунаққид дар ин замина онҳоро низ танқид карда, ки ба мақоми Б. Азизӣ аз лиҳози муносибат ба забони асар аз будаш беш баҳо медиҳанд ва «ба забони содаи ӯ фирефта шуда, забони қорфармудаи ӯ забони адабии тоҷик шавад, гуфта иддао мекунанд» (9, 20).

Аз диди ноқид ин рафтори суҳансанҷон барои он нодуруст аст, ки «забони Азизӣ даври тараққӣ ва тақомулро нагузаронидагӣ як забон аст. Ин забон тараққии имрӯзаро, ки бо қадамҳои қалон пеш меравад, инъикос карда наметавонад. Ин забон як округи муайян аст. Ин забони умумии тоҷикон не ва намешавад. Ва инчунин ба забони адабии тоҷик асос нашуда, балки як восита шуда метавонад. Як дараҷа тараққӣ кардагӣ забони адабии тоҷикро дар Айнӣ мебинем, ки ба воситаи камтар қор қардан дар як замони наздик ба як забони адабии мукаммали пурҳаяҷон ва ҳамафаҳм молиқ хоҳем шуд» (9, 20).

Ҷолибии мақола дар шеваи баррасии интиқодӣ аст, ки муаллиф сайри таърихи таҳаввули адабиёти шӯравии тоҷиконро ҳам аз лиҳози дастовардҳо ва ҳам аз лиҳози камбудихо мавриди гуфтугӯ қарор додааст. Аз як тараф мегӯяд, ки агарчанде шоирону адибони навраси ҳозира хеле камбудӣ дошта ва адабиёти ҳозираи мо ба як ранги ҷиддӣ надаромада, ба қомеъҳои расидем, аз тарафи дигар, дар баробари ин муваффақиятҳо хеле камбудихо низ дорем. «Адабиёти прулитории тоҷик... дар арафаи зоида шудан аст. Матобъое, ки дар майдон мавҷуд дорад, аз нуктаи назари санъат бисёр ҳам ба дараҷаи пастӣ меистад. Ҳанӯз аз ҷиҳати услуб ва шакл ба дараҷаи тараққӣ ноил шуда натавонистаем» (9, 20).

Мунаққид ба онҳое эрод мегирад, ки «бисёр ҳам арзон якҷанд шеър ва ҳикояҳо ба майдон андохта» ва бо ин ҳол ба ҷараёни адабӣ камбудии қалоне ворид кардаанд. Аз онҳо талаб шудааст, ки дар бораи вусъат додани адабиёти нафиса имконияти қалонро ба истифода гиранд.

Ҳамин тариқ, таҳлили як мақола баёнғари малакаи нақд ва заъфу навоқиси он дар як марҳалаи нави сохтмони мафкураи адабӣ мебошад, ки аз мунаққид диққат, ҳавсала, қобилияти нақду таҳлил ва посух гуфтани ба муаммоҳои мубрами замонро тақозо кардааст. Маҷаллаи «Раҳбари дониш» манбаи муҳими шинохти сатҳу савияи нақди он замон ба шумор рафта, мақолоти он бо вучуди бархе аз камбуд ва нуқсонҳои мафкуравӣ арзиши муҳим доранд ва барои муайян кардани заминаҳои аввалини ташаккули нақди сифатан нав муҳиманд.

Пайнавишт:

1. Андамов, Х. «Раҳбари дониш» – маҷаллаи маорифӣ ва адабӣ / Х. Андамов.–Душанбе: Истеъдод, 2017.–128 с.
2. Аъзамов, С. Матбуотишиносӣ ва нақди матбуотӣ: Асосҳои иҷтимоии масъалаҳои матбуот дар маҷаллаи “Раҳбари дониш” / С. Аъзамов, М. Саидхоҷаева // Номаи донишгоҳ: Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ.–2017.–№2(51).–С. 115-122.
3. Бақозода, Ҷ. Инқилоби Октябр ва афкори адабию эстетикӣ тоҷик дар солҳои бистум / Ҷ. Бақозода // Нависанда ва идеали замон.–Душанбе: Адиб, 1987.–С. 205-223.
4. Набиев, А. Адабиёт ва нақди адабӣ / А. Набиев.–Душанбе: Адиб, 1993.–260 с.
5. Раҷабӣ, М. Таърихи танқид ва адабиётишиносӣ (Асосҳои назариву эстетикӣ адабиёти тоҷикӣ марҳалаи якум. Солҳои 1920-1954) / М. Раҷабӣ.–Душанбе: Адиб, 1997.–208 с.
6. Сайфуллоев, А. Фурӯги маънавият / А. Сайфуллоев.–Душанбе: Нашириёти давлатии ба номи Раҳим Ҷалил, 2003.–616 с.
7. Ҳамроев, Ҷ. Таърихи танқиди адабӣ / Ҷ. Ҳамроев.–Душанбе: Ирфон, 2006.–436 с.
8. Ҳусейнзода, Ш. Мубориза дар ҷабҳаи адабиёти тоҷик / Ш. Ҳусейнзода // Раҳбари дониш.–1930.–№4-5(31-32).–С. 27-28.
9. Ҳусейнзода, Ш. Мубориза дар ҷабҳаи адабиёти тоҷик (давом аз №4-5) / Ш. Ҳусейнзода // Раҳбари дониш.–1930.–№6(33).–С. 19-20.

Reference Literature:

1. Andamov Kh. “Rahbary Donish” as an Enlightening and Literary Journal // Kh. Andamov. – Dushanbe: Talent, 2017. – 128 pp.
2. Azamov S. Science about Press and Printed Criticism: Social Grounds of Press Problems in the Journal “Rahbary Donish” // S.Azamov, M.Saidkhojaeva // Scientific Notes: Series “Humanitarian and Social Sciences. – 2017, #2 (51) - pp.115-122
3. Bakozoda Dj. The October Revolution and Literary-Aesthetic Ideas in the 20 – ies. // Dj. Bakozoda // Writer and Ideals of Time. –Dushanbe: Man- of-Letters , 1987. – pp. 205-223
4. Nabiyev A. Literature and Literary Criticism // A.Nabiyev. – Dushanbe: Man-of-Letters, 1993. – 260 pp.
5. Rajabi M. Historical and Literary Criticism (Theoretical and Aesthetical Grounds of the Tajik Literature Referring to the New Period (1920-1954) // M.Rajabi. – Dushanbe: Man-of-Letters, 1997. -208 pp.
6. Sayfulloev A. Light of Spirituality // A. Sayfulloev. – Dushanbe: State publishing- house named after Rahim Djalil, 2003. – 616 pp.
7. Khamroev Dj. History of Literary Criticism // Dj. Khamroev. – Dushanbe: Cognition, 2006. – 436 pp.
8. Khuseynzoda Sh. Struggle at the Tajik Literary Front // Sh. Khuseynzoda // Rahbary Donish. - 1930. - №№4-5(31-32). - pp.27-28
9. Khuseynzoda Sh. Struggle at the Tajik Literary Front (continuation of the content printed in №№ 4-5) // Sh. Khuseynzoda // Rahbary Donish. -1930. - №6 (33). - pp.19-20.